

Fjodor Mihajlovič Dostojevski

Zločin i kazna

BILJEŠKE O PISCU:

Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821—1881), sin vojnog liječnika, po završetku jedne privatne škole u Moskvi 1837. stupa u Vojnu inženjerijsku školu, gdje ga mnogo više zanima književnost nego učenje. Ističe se u čitanju zabranjenih djela i žestokim revolucionarnim uvjerenjem. Kad se 1846. pojavilo njegovo prvo djelo -- roman Bijedni ljudi – Bjelinski ga pozdravlja kao novog Gogolja. U to vrijeme Dostojevski postaje član kluba Petraševskoga, u kom se potajno kupljaju mladi revolucionari. Među onima koji su 1848. uhapšeni i osuđeni na smrt nalazi se i on. Nekoliko minuta prije vješanja stiže carevo pomilovanje kojim se kazna smrću mijenja u pet godina prisilnog rada i daljnje četiri godine izгона u Sibir. To su bili presudni događaji. Iz progonstva se u Petrograd vratio drugi Dostojevski. Djela koja slijede – Zapisi iz mrtvog doma, Zločin i kazna, Idiot, Bjesovi, Mladić, Braća Karamazovi itd. – stvara politički konzervativac. Pored velikog broja romana i pripovijedaka, Dostojevski piše osvrte, članke, polemike, razvija golemu književnu aktivnost uređujući i izdajući sa svojim bratom Mihajlom najprije časopis Vrijeme, a onda Epoha. U međuvremenu putuje na Zapad i vraća se razočaran, uvjeren da je veličina Evrope prošlost, da budućnost pripada Rusiji i pravoslavlju. Do kraja života on radi tjeran materijalnim nedaćama, ali prije svega, svojim izuzetnim genijem koji je nadvladao sve slabosti njegovih uvjerenja i ostavio čovječanstvu djela jedinstvena po snazi, po problemima, po otkrićima čovjeku našeg vremena. Jer može se sa sigurnošću reći da je Dostojevski prvi veliki pisac suvremenog svijeta. Posebno mjesto u tom stvaranju pripada romanu Braća Karamazovi, njegovu posljednjem djelu, u kome je u najzrelijem obliku postavio sve svoje najznačajnije probleme.

F.M.Dostojevski:
Zločin i kazna

SADRŽAJ

Glavni junak romana je siromašan student prava Rodion Raskoljnikov . Raskoljnikova progoni ideja o izvršenju "više pravde" koju će ostvariti ubojstvom Aljone Ivanove, gramzive i podle stare lihvarice, čijim bi se novcem moglo usrećiti barem sto ljudi i čijim bi nestankom bili zadovoljni mnogi, uključujući i njenu sestru Lizavetu koju Aljuna muči i iskorištava. Raskoljnikova zatičemo u početku romana u rascjepu između jednostavnosti rješenja koje je smislio i gnušanja nad mogućnošću da se ta ideja uopće rodila u njegovoj glavi. Raskoljnikov pomno razrađuje i provjerava plan iako jedan dio njega ne vjeruje u izvršenje plana. Sklop životnih okolnosti naprosto gura Raskoljnikova u zločin: dobiva majčino pismo, razgovara u krčmi s Marmeladovim, susreću Sonju, doznaje da će lihvarica biti sama oko sedam sati. Majčino pismo puno je nemoćne pomirenosti sa životom: sestra Dunja da bi se spasila sramne i ponižavajuće guvernantske službe kod razvratnika obećala je ruku bogatom Lužinu, koji traži siromašnu djevojku da bi mu bila pokorna i zahvalna. Mati se nada da će tako pomoći sinu materijalno, jer je sestra vezana obvezom vraćanja za Rodionovo školovanje posuđenog novca, strpljivo podnosi teror Svidrigajlova. Raskoljnikov ne može prihvatiti sestrinu žrtvu. Teško opterećen time u krčmi susreće Marmeladova, propalog alkoholičara koji utapa tugu pićem kupljenim novcem koji zarađuje starija kći Sonja prostituirajući se. Raskoljnikov upoznaje obitelj Marmeladovih, čija sudbina pokazuje pogubnost djelovanja bijede na ljudski rod. Najveći je stradalnik Sonja, ali ona im pruža najveće nade. Ostat će moralno čista uz sva zla koja je zadese u životu. Raskoljnikov gotovo podsvjesno donosi odluku, pada u san ispunjen košmarima. Kao da je upravljani nečim izvan svijesti, pomno i hladno ostvaruje svoj plan. Nepredviđenu okolnost, prisustvo Lizavete, rješava brutalno, ubija je zajedno sa sestrom. Opljačkan novac skriva pod kamen ne brojeći ga. Vraća se u stan i pada u groznicu. Počinje mučna psihološka drama: borba sa savješću koju vodi Raskoljnikov i borba s istražiteljem Poefirijem Petrovičem koji oko Raskoljnikova steže "psihološki obruč". Pronađeno je više rješenja i pitanja: najekstremnije nude Sonja i Svidrigajlov. On predlaže bijeg i amoralnost: Sonja priznanje, kajanje i oprost zaslužen patnjom i žrtvom. U trenutku kada ga Petrovič gotovo natjera da prizna, upada Nikolaj i priznaje da je ubojstvo počinio u trenutku pomračene svijesti. Raskoljnikov se dvoumi i odlazi na mjesto zločina razmišlja o rješenju, nagovještava i priznaje ubojstvo. Osjeća neumitnost pobjede dobra nad zlom. Pod Sonjinim utjecajem potresen samoubojstvom Svidrigajlova koji sav svoj novac ostavlja kao dobročinstvo djeci Marmeladova, okajavši tako svoj razvratni život Rodion prijavivši se policiji doživljava pročišćenje. Završetak romana nas

izvještava o sudbinama likova. Sonja prati Raskoljnikova u Sibir. Dunja se iz ljubavi udaje za bratova prilatelja Razumihina. Umire im majka. Raskoljnikov se razboli. Nakon dugog bolovanja vraća se u život pročišćen i vedar, pun nade. Sedam preostalih godina u Sibiru čine se kratke kao tren uz utjehu nađenu u evanđelju i Sonjinoj ljubavi.

TEMA

Raskoljnikov i njegov zločin, njegove psihičke dileme te na kraju njegova zaslužena kazna.

IDEJA DJELA

Dobro uvijek pobjeđuje zlo, tj. za svaki počinjeni zločin mora se snositi primjerena kazna.

MJESTO RADNJE

Rusija

VRIJEME RADNJE

19.st.(radnja se događa u svega 9 dana)

KARAKTERIZACIJA LIKOVA

Rodion Raskoljnikov

On je mlad, inteligentan i obrazovan čovjek koji suosjeća sa siromasima i spreman im je pomoći. Povučena je u sebe. Ima razvijenu intelektualnu svijest. Gnjevan je i prezire sadašnji poredak u Rusiji te se tu pretvara u pravog pobunjenog plebejca spremnog na sve, pa i na zločin kao što je ubojstvo. Svoju unutrašnju borbu potkuruje mišlju kako bi jedan život mogao od bijede spasiti tisuće života. Raskoljnikov je, dakle, pobunjenik protiv društva, ali on je ujedno i usamljenik što se muči etičkim i moralnim pitanjima. Njegovi čini nisu motivirani samo njegovim shvaćanjem etike, već i bijedom što ga okružuje, socijalnim zlom koje navodi čovjeka na zločin. Nakon ubojstva hvataju ga strah i jeza, izgubljen je i uplašen. Iako se zanosio idejom da postoje tzv. neobični, odabrani ljudi kojima je dopušteno da zbog općeg dobra čine zločine njega na kraju satire savjest, on popušta u sukobu sa "psihološkim obručen" oko sebe i priznaje ubojstvo. On je cijelo vrijeme razapet između pobune i smirenja, ljubavi i mržnje, on terorizira, razmišlja i ispovijeda se. U njemu se stalno bore dva karaktera, pa se njegovi unutrašnji monolozi pretvaraju u unutrašnje dijaloge koji čitaoca stalno tjeraju na razmišljanje. Već u samom njegovom imenu, Raskoljnikov, vidimo da je on čovjek u raskolu između svoje

humane biti i surovosti traženja koju pred njega postavlja životna stvarnost.

Citat koji potvrđuje Raskoljnikovu unutrašnju borbu:

“Za Raskoljnikova nastadoše neobični dani: kao da je odjednom pala pred njim magla i zatočila ga u bezizlaznu, tešku samoću. Sjećajući se toga vremena kasnije, nakon dugog razmaka, nagađao je da mu se gdjekada mračila svijest i da je tako potrajalo, uz neke prekide, sve do konačne katastrofe..... Miješao je na primjer jedan događaj s drugim, a drugi opet smatrao posljedicim kakvog događaja koji je postojao samo u njegovoj mašti. Gdjekada ga je zaokupljalo bolesno i mučno uzbuđenje, pa se dapače prevračalo i u panični strah. Ali se se sjećao također da je bivalo časova, sati, pa možda i dana punih apatije, koja ga je zaokupljala kao protivnost predašnjem strahu, -apatije, nalične na ono bolesno, ravnodušno stanje u gdjekojih ljudi na samrti. Uopće za tih posljednjih dana kao da je i sam nastojao da izbjegne jasnom i potpunom poimanju svoga stanja; neke vazdanje činjenice, koje iziskuju da budu odmah objašnjene, tištale su ga osobito; još kako bi se volio osloboditi i umaći nekim brigama, koje kad bi zaboravio u svom položaju, zaprijetila bi mu potpuna, neminovna propast.”

Citat u kojem je vidljiv Raskoljnikov unutarnji monolog:

“Tog braka neće biti dok ja živim, i neka gospodin Lužin ide do đavola! -Jer je očevitna stvar-mrmljao je u sebi, smješajući se i slaveći unaprijed svoje odluke-Ne mama, ne, Dunja, nećete vi mene prevariti... I još se ispričavaju što nisu pitale za savjet, nego su bez mene riješile stvar! Koješta! Misle one da sada više ne mogu raskinuti; da vidimo, može li se ili ne može! Divna li mi izgovora: “Takav je, veli, poslen čovjek Petar Petrovič, takav poslen čovjek da se ni ženiti ne može drugačije nego na diližansi ili čak u vlaku” Ne, Dunječka, sve to ja vidim i znam o čemu ti namjeravaš mnogo govoriti sa mnom...”

No zašto je Raskoljnikov ubio staru lihvarku? Očigledno da bi svoju porodicu spasio bijede, poštedio svoju sestru koja je da bi mu pomogla u školovanju bila spremna da se uda za jednog bogatog, surovog čovjeka. Ali on je izvršio ubojstvo i da bi sebi dokazao da nije običan čovjek koji poštuje moralne zakone koje su drugi stvorili, već sposoban da sam stvori vlastiti zakon i da snosi ogroman teret odgovornosti, da svojem životu opovrgne grižnju savjesti i da podmuklim sredstvima (ubojstvom) postigne dobar cilj bez imalo predrasuda prema svojoj unutrašnjoj ravnoteži i svom vrlom životu. Počinio je on ovo ubojstvo i stoga što je jedna od omiljenih ideja Dostojevskog bila da širenje materijalističkih ideja može uništiti moralne vrijednosti mladih i napraviti ubojicu čak i od sasvim dobrog mladića koga bi nesretni stjecaj okolnosti lako mogao gurnuti u zločin.

Progonstvo u Sibir za Raskoljnikova znači novi život, a utjehu i mir nalazi u Sonji i u evanđelju.

“Pod uzglavljem mu je ležalo evanđelje. Uzme ga makinalno. Njena je to knjiga, ona ista iz koje mu je čitala o uskrснуću Lazarevu. Na početku robije mislio je da će ga Sonja mučiti religijom, da će mu sve govoriti o evanđelju i narivavati mu knjige. Ali na preveliko čudo njegovo nije ni jedanput progovorila o tom, nije mu ni jedanput ponudila evanđelje. On ga

je sam zaškao od nje kratko vrijeme prije svoje bolesti i ona mu je šuteći donijela knjigu. Dosad je nije ni rasklapao. Nije je rasklopio ni sada, ali jedna mu misao sine glavom: "Zar mogu njena uvjerenja sad ne biti i mojim uvjerenjima? Njena čuvstva, njene težnje bar..." I Sonja je cio taj dan bila uzrujana, a na noć opet oboljela. Ali tako je sretna bila, tako neočekivano sretna da se gotovo uplašila svoje sreće. Sedam godina, samo sedam godina! Na početku svoje sreće tih se sedam godina čini njima pogdjekada kao da je to sedam dana. I ne zna on da mu se novi život ne poklanja, nego da ga mora skupo platiti, mora ga platiti velikim budućom podvigom..."

Sonja Marmeladova

Ona je prostitutka čista srca. Vršila zločin na sebi da bi prehranila mačehinu djecu i pijanog oca. Mirna je, pati u sebi, čita Bibliju (evanđelje) i vjeruje u Boga. Voli Raskolnjikova i ona je ta u kojoj on vidi spasenje.

"Sjede jedno do drugoga, tužni i utučeni, kao da su nakon bure izbačeni sami samcati na pustu obalu. Raskolnjikov gleda Sonju i osjeća kolika je njena ljubav prema njemu, i začudo mu odjednom bude teško i bolno što ima nekoga da ga ovako ljubi. Jest, čudno je i užasno bilo to čuvstvo! Idući k Sonji osjećao je da mu je u njoj sva njegova nada i sve spasenje; mislio je da će stresti sa sebe bar jedan dio svojih muka, a sada, gdje se cijelo srce njeno obratilo k njemu, osjetio je i spoznao da je kudikamo nesretniji nego što je bio prije."

Nasuprot razumnom i buntovnom Raskolnjikovu Sonja je smirena i osjećajna. Njen je karakter apologija ljubavi i patnje u ime drugih ljudi. Njena je ljubav spram Raskolnjikova toliko velika da mu želi pomoći u njegovoj patnji, želi da on podijeli teret i patnju s njom; zato ga i slijedi u Sibir.

"....Ta zajedno ćemo patiti, zajedno ćemo i križ nositi!

-Daj!- reče Raskolnjikov.

Nije htio da je ogorči. Ali odmah trgne opet ruku koju je bio pružio za križem.

-Neću sada Sonja. Bolje će biti kasnije- dometne da je umiri.

-Jest, jest, bolje, bolje- prihvati Sonja zanosno.

-Kad počne tvoja patnja, onda ćeš ga objesiti. Doći ćeš k meni, ja ću ti ga objesiti, pomolit ćemo se i krenut ćemo."

Iz svojeg prvotnog nesretnog i jadnog života na kraju doživljava sreću s Raskolnjikovim.

JEZIK I STIL

Roman o zločinu Rodiona Raskolnjikova, studenta koji je izgradio cijelu teoriju da bi ubio staru lihvaricu, a zatim je bio natjeran imperativom svojih psihičkih doživljaja i vještini djelovanjem sudskog istražitelja da to ubistvo prizna i podnese tešku kaznu, bez sumnje je najcjelovitiji roman Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, roman s najskladnijom strukturom i ravnotežom pojedinih njegovih elemenata, najvećom dinamikom i

najpotpunijom sadržajnošću. To je njegov prvi problematsko-filozofski roman izgrađen na osnovi kriminalne fabule, koji ujedno razvija psihološko oblikovanje karaktera sve do prodiranja u psihopatološke pojave, a ujedno sadržava u sebi i značajne elemente socijalno-analitičkog postupka koji je toliko značajan za europski, a posebno za ruski realizam. U ovom djelu kao da se ukrštava, a ujedno i račva problematika ne samo ruskog, nego i europskog romana XIX. st., a nagovještaju se i mnogi postupci suvremenog romana. "Detektivska" tj. kriminalna fabula poslužila je Dostojevskom da s pomoću stvorene napetosti privuče i zadrži čitaoca, ali ne samo na golom zbivanju, već i na problematici kojom je pisac htio da ga zarazi. Kriminalna fabula ne služi tu, dakle, kao u suvremenom kriminalnom romanu, da odvuče čitaoca od temeljne problematike društva i čovjeka u njemu, već naprotiv da mu naturi mnoge probleme uključujući ovamo i filozofske, pa čak da mu naturi i njihova rješenja u smislu piščevih religioznih ideala. Međutim fabula nije funkcionalna samo u tom najužem smislu. Upravo ona daje romanu i ono unutrašnje jedinstvo zbivanja i karaktera, upravo ona koncentrira čitaočevu pažnju na određeni čin. (Raskoljnikovov zločin) i vrlo kratko "trajanje romana" (samo devet dana), a ujedno daje unutrašnju dinamiku i snagu koja privlači čitaoca prema vrlo širokoj problematici. Čitaoc je ovom koncentracijom fabule prisiljen da ulazi najprije u unutrašnju Raskoljnikovljev borbu pred ubojstvo u njezinim raznolikim psihološkim, moralno-etičkim i intelektualnim aspektima, zatim u Raskoljnikovljev borbu sa svojom savješću poslije ubojstva i dvoboj s istražiteljem Petrovičem, a na kraju i u Raskoljnikovljev unutrašnji svijet kad on pod Sonjinim izravnim utjecajem prima konačno svoju kaznu, a ujedno doživljava preporod u smislu piščevih ideoloških ideja. Uprvo ta fabula omogućila je Dostojevskom da uz Raskoljnikova naniže i cijeli niz socijalno i ideološki značajnih karaktera, koji uza svoj strogo funkcionalni smještaj, znače, svaki za sebe, posebni društveni i ideološki problem. Porodica Marmeladovih i njihova bijeda su, na primjer, jedan od najjačih argumenata za izvršenje zločina no na takvim se karakteristikama Dostojevski nigdje dulje ne zadržava, njihovi su portreti samo skice koje nekada ostaju u trajnom sjećanju čitaočevu zahvaljujući elementima groteske koju pisac često upotrebljuje, ali svaki od njih u romanu ipak živi sa svojim problemima i sa svojim ideološkim stavom. U Zločinu i kazni Dostojevski je podređujući opisnost dinamičnosti fabule, stvorio u prvom redu atmosferu krčmi, petrogradskih potkrovlja, uličnih prizora i policijskih kancelarija, služeći se vrlo često gotovo rembrantovskim postupkom kontrastiranja svjetla i mraka, opisivanja tamnih uličica kojih tama dolazi još više do izražaja kad je djelomično osvjetlimo difuznim svjetlom plinskih svjetiljki. (opis Raskoljnikovove sobe: "To je zapravo bila krletka pet-šest koraka u dužinu. Sa svojim požutjelim, prašnjavim i odlijepljenim tapetama vrlo je bijedno izgledala i bila je tako niska da je u njoj svaki malo viši čovjek osjećao zebnju i sve mu se činilo da će glavom udariti u tavanicu. I namješta je bio u skladu sa stanom: tri ne baš ispravne stare stolice, u uglu obojen sto, na kome se nalazilo nekoliko teka i knjiga; već samo po

tome koliko je na njima bilo prašine, moglo se vidjeti da ih već odavno nije dotakla ničija ruka; i, najzad, glomazna sofa, nekad presvučena cicom, a sad sva u krpama, koja služi Raskoljnikovu kao postelja. Često je on na njoj spavao onako kako bi došao, ne svlačeći se, bez deke i pokrivaču se starim, iznošenim studentskim kaputom, sa jastukom pod glavom, pod koje je podmetao sve rublje što je imao – i prljavo i čisto – da bi mu uzglavlje bilo više. Ispred sofe je stajao mali stol.”)

Upravo je po svom naglašenom urbanizmu, koji se također ispoljio i u dinamici, uzastopnom i kontrastnom redanju prizora, ovog romana, Dostojevski vjesnik novih putova velikog dijela ruske i europske proze.

Stalnoj unutrašnjoj borbi i sukobu sa ”psihološkim obručem” oko njega-Raskoljnikova-odgovara i stilski postupak unutrašnjeg monologa (citirajući prije naveden), kao i česti dijalozi kojima obiluje ovaj roman. Zamisljen isključivo kao monolog ubojice u prvom licu (Ich-Form) ovaj je roman izrastao u djelo u kojem pripovjedač pripovjeda o Raskoljnikovljevoj sudbini, gotovo ga ne ispuštajući iz vida i vrlo često prepuštajući ga da bude bilo to u unutrašnjim monolozima nasamo s čitaocem, bilo da izriče svoja mišljenja i polemizira sa svojim protivnicima ili suglašava sa srodnicima. Uz sve navedeno roman obiluje mudrim mislima i porukama koje su pretežno Raskoljnikove, te izrečene u njegovim razmišljanjima. (npr. ”Što god je korisno čovječanstvu, to je i plemenito. Ja razumijem samo jednu riječ: korisno!

Vlast zadobiva samo onaj koji se usudi da se sagne i da ju uzme. Radi se samo o jednom: treba se samo usuditi!

Ne radi se o vremenu nego o vama samom. Budite sunce i svi će vas ugledati. Sunce treba prije svaga da bude sunce.

Samo ako si plemenit, sve drugo možeš steći talentom, znanjem razboritošću genijalnošću. -Šešir- što npr. znači šešir? Šešir je tričarija, ja ću ga kupiti kod Zimmermanna; ali što se pod šeširom čuva i šeširom pokriva, to ja ne mogu kupiti!” Također se u djelu mogu naći umjetničke pjesničke slike (npr. ”Ljuta guja povrijeđenog samoljublja svu noć mu je pila srce”. -koja je ujedno i metafora

”I ciao taj rajski dan mojega života i cijelo to veče ja sam i sam proveo u poletnim sanjarijama...”)

I za kraj: Romani Dostojevskog i pored sve svoje ”filozofičnosti” nisu filozofija; oni su književnost koja to iskustvo može prenijeti čitaocima jedino i isključivo na onaj način kakav pripada samo umjetničkoj književnosti. On je začetnik jednog razvoja u umjetničkoj prozi koji misaono previranje i borbu mišljenja čini svojom središnjom temom. Zbog toga se struktura suvremene književnosti naprosto ne može razumjeti bez Dostojevskog; tko nije pročitao njegove romane, teško da može shvatiti ono ”o čemu se radi” u suvremenoj prozi i o čemu to zapravo njen velik dio govori.

Uzeto sa ”Lektirice Network”-a

url : <http://www.lektire.net/>

e-mail : info@lektire.net